

Een trilogie: Van Goorle, Martena en Harinxma

Gerben Wierda

Summary

This article aims to reconstruct the relations of David Gorlaeus (1591-1612), who has recently been described as 'An Enigmatic Figure in the History of Philosophy and Science', with friends and family members. Fairly little is known about them besides what has been unearthed roughly a century ago by F.M. Jaeger. This article will attempt to fill some lacunae. It will do so with a short description of the three families Van Goorle, Martena and Harinxma and of two of Gorlaeus' friends. David was a descendant of Godevaert van Goorle, who lived in Antwerp. David's father, David Sr, and his uncle Abraham were also born in Antwerp, but later settled in Utrecht where they worked in the service of Adolf van Nieuwenaar, Count of Meurs. It was there that David Jr. was born in 1591. When David Sr. fell out of grace, his parents moved to the estate of the his mother's family, the Martena estate in Friesland. This article unpacks David Gorlaeus' various family relationships, which includes the Harinxma family, and retraces a couple of his known friendships.

Inleiding

Op 27 april 1612 stierf David Gorlaeus junior en de eerste mei daaropvolgend is hij te Cornjum begraven. Hij heeft twee geschriften nagelaten, allebei postuum verschenen. Voor het eerst werd daarin het atomaire karakter van de materie verkondigd, een doorbraak in het natuurfilosofisch denken. Beide werkjes zijn uitvoerig door Christoph Lüthy geanalyseerd.¹ Over David zelf is zeer weinig bekend, evenals over de studiegenoten waar hij mee omging. Wat was het milieu waarin David opgroeide en wie waren de mensen rondom hem? Om daar achter te komen is een intensieve speurtocht door tal van archieven nodig.² Niet dat daarmee een compleet beeld kan worden gegeven, veel ontbreekt nog, maar wel voldoende om in een korte schets de hoofdpersonen voor te stellen. Tegelijkertijd kunnen dan een aantal misvattingen en onjuistheden gecorrigeerd worden.

1 Ch. Lüthy, *David Gorlaeus (1591-1612)* (Amsterdam 2012).

2 Zie overzicht geraadpleegde archieven dat geplaatst is achter dit artikel.

Twee broers, Abraham en David van Goorle te Antwerpen

We moeten beginnen met de twee broers, Abraham en David senior, beiden geboren te Antwerpen rond 1550. Zij stamden uit het tweede huwelijk van Jacop van Goorle, evenals hun zuster Sara, die we later nog tegenkomen. Hun moeder was Willemijn Blockhuys.³

Het milieu waar zij uit kwamen, werd gekenmerkt door hun grootvader Godevaart. Hij stierf op 15 september 1558 en op diezelfde dag werden zijn waardevolle bezittingen geïnventariseerd.⁴ Zo bleken aanzienlijke hoeveelheden gouden munten, juwelen en huizen (verwezen werd naar meerdere schepenbrieven van Antwerpen) daarvan deel uit te maken. Ze woonden in de Kerkhofstrate, vlak achter de Lieve Vrouwe Kathedraal van Antwerpen. Hun buurman daar, Jan de Landtmeter, had een zoon met de naam Philips. Wellicht zullen Abraham en David hem goed gekend hebben, hij was van hun leeftijd. In 1579 werd Philips kolonel van de wacht te Antwerpen en speelde een belangrijke rol in de onderhandelingen tussen Willem van Oranje en de hertog van Anjou.⁵

Jacop, de vader van de broers, stierf voor 1565. Hun moeder hertrouwde met Henric Willemsen en ging verhuizen naar de, nu nog bestaande, Cortegasthuysstrate (zie noot 3). Ze zullen een goede opleiding hebben gekregen, kenden Latijn en waren vooral geschoold in financiële zaken, wat blijkt uit hun latere activiteiten. Ongetwijfeld konden ze daarvoor terecht in Antwerpen, waar in die tijd een goed ontwikkeld en gediversifieerd onderwijsnet was, vooral gericht op het handhaven en uitbouwen van de stad als het belangrijkste financiële centrum van die tijd.⁶

Een zeer belangrijke bron die enig inzicht geeft in de laatste jaren van hun verblijf in Antwerpen, is een gerechtelijk dossier uit de jaren 1578-1580. Helaas is de fysieke toestand hiervan zeer slecht en het is daardoor slechts beperkt toegankelijk.⁷ Enkele documenten die nog kunnen worden bestudeerd bieden toch wel inzicht in het gebeuren dat in deze bron is vastgelegd. Abraham had namelijk een kind verwekt bij een *scha-*

3 Zie voor deze familierelaties: Felix Archief Antwerpen (hierna FAA); Schepenregister 1620, #SR541, fol. 342.

4 Historisch Centrum Leeuwarden, Familiearchief Martena, toegang 178, inventarisnummer 81 (hierna HCL 178-81).

5 Floris Prims, 'Kolonel Philips de Lantmeter' in: Floris Prims (red.), *Beelden uit den Cultuurstrijd II* (Antwerpen 1943), pp. 17-30.

6 G. Marnef, *Antwerpen in de tijd van de Reformatie; Ondergronds protestantisme in een handelsmetropool 1550-1577* (Antwerpen en Amsterdam 1996).

7 FAA: Inventaris Processen, Stedelijke rechtbanken. 1579; inv.nr 7#11016. Dit dossier omvat een grote verzameling documenten, bij elkaar gevoegd in een archiefdoos en is niet verder gerubriceerd

mele dienstmaagd. Het kind werd afgestaan aan een met name genoemd echtpaar, dat daarna de eis stelde dat hij voor de gemaakte kosten moest opdraaien en alimentatie diende te betalen. Abraham maakte hiertegen bezwaar, omdat hij niet gekend was in het afstaan van het kind. Hij had geen of onvoldoende geld om alles te betalen en dat leidde ertoe dat deze affaire nog jaren voortsleepte. In een brief uit 1579 gericht aan de magistraat, verzocht het verzorgende echtpaar bemiddeling, omdat Abraham de stad had verlaten. De kopie van deze brief is niet gedateerd, maar de *apostille* waarin de toestemming werd verleend voor het aanstellen van de gevraagde personen, vermeldt 14 mei 1579. Zeer bijzonder is dat in deze brief werd geschreven dat Abraham zich 'hier uyt desen stadt heeft geabsenteerd van ontrent onser lieven vrouwe ommevang Anno LXXVIIJ zonder oyt t'zedert alhier wedergekeert te zijne'. Onze Lieve Vrouwe Ommevang, is in Antwerpen op de zondag na Maria Hemelvaart (15 augustus). Het vertrek van Abraham uit Antwerpen is daarmee vrij nauwkeurig getraceerd. Het proces liep ook nog in 1580, zoals blijkt uit een *Replique* aanwezig in dit dossier, waarbij een machtiging voor David senior was gevoegd om namens zijn broer Abraham op te kunnen treden. Dat was gebaseerd op een notariële akte uit 1576 waarin David en Abraham elkaar gemachtigd hadden om voor elkaar te kunnen optreden. David verbleef toen dus nog in Antwerpen.

Een ander interessant document in ditzelfde dossier, betreft een brief van Abraham aan de penningmeester van het Geestelijk Hof. Hij beëindigde dit briefje met de woorden 'Int Casteel' en daarna de datering (26 augustus 1579). Het Casteel was in de tijd van Alva gebouwd als legerplaats voor het garnizoen in Antwerpen. Na de Pacificatie van Gent (nov. 1576) is Willem van Oranje hier ingetrokken, met zijn gezin, van waaruit hij zijn werkzaamheden verrichtte.⁸ Abraham en David zijn kennelijk in deze periode in het circuit rondom Willem van Oranje terecht gekomen, mogelijk om hun kennis van financiën en boekhouden. Kennis die ook kenmerkend was voor hun beroepsmatige activiteiten in het latere oorlogsbedrijf. Gezien de specifieke adressering van deze brief, hield ook Abraham daar kennelijk kantoor.

Het vertrek uit Antwerpen

Waar Abraham na zijn vertrek uit Antwerpen naar toe is gegaan, is niet duidelijk. Willem van Oranje was in die tijd bezig met het omvormen van de regering. Er volgden onderhandelingen met de hertog van Anjou, die

8 Op 12 april 1583 trouwde Willem van Oranje met Louise de Coligny te Antwerpen in de kapel van dit Casteel, zie: *Antwerps Archieven Blad* (AAB), XVIII, pp. 303-305.

zeer stroef verliepen waardoor veel meer tijd nodig was dan gepland. De bedoeling was om hem als soeverein staatshoofd aan te stellen met naast hem een Raad van State. Intussen was in het noorden de Unie van Utrecht ontstaan en dreigde een splitsing tussen Noord en Zuid, overigens tegen de wens van Oranje. De onderhandelingen met Anjou werden uiteindelijk afgerond en er werd een *Conseil Provincial* (Landraad) opgericht. Een Landraad *nevens* Anjou, waarmee het Noorden echter niet akkoord kon gaan. Daarom werd besloten om voor *Overmaze* een eigen instituut op te richten, dat ook afzonderlijk financieel beheer zou kunnen voeren voor de landen ten noorden van de Maas, dit laatste overigens weer tegen de zin van Oranje. Na veel geharrewar ontstond toch uiteindelijk de Landraad *beoosten Maze*. De eerste vergaderingen van deze Raad werden gehouden in Den Haag. In de vergadering van 6 augustus 1581 werd Abraham van Goorle benoemd tot Controleur en Boekhouder, op een salaris van 50 gulden per maand en vergoeding van ‘waghen en scuytvrachten’.⁹

Niet onmogelijk is dat Abraham in deze positie gemanoeuvreerd is door Willem van Oranje, om zo enige greep te houden op het financiële beheer van deze Landraad. Zo werd hij op 17 juni 1581, reeds vóór zijn benoeming als boekhouder van de Landraad, belast met de controle van de rekening van Philips van Hohenlohe.¹⁰ Dat was een bekende in de familie van de Nassaus en legeraanvoerder van Oranje. Later trouwde Philips met de oudste dochter van Oranje (1594).¹¹

De Landraad had in eerste instantie een ambulante bestaan, begon in Den Haag, verbleef later ook in Amsterdam, Leeuwarden en het Overijselse. Uiteindelijk zetelde de Landraad in Utrecht (noot 9) en sindsdien zal Abraham daar ook gewoond hebben.

Intussen bleek Abraham getrouwd te zijn met Suzanna Paterson.¹² Waar hij haar ontmoet heeft en waar hun huwelijk is voltrokken, is niet

9 Zie voor deze gebeurtenissen: P.L. Muller, *Geschiedenis der Regeering in de Nader Geünieerde Provinciën tot aan de komst van Leicester (1579-1585)* (Leiden 1867). Voor de benoeming van Abraham van Goorle: bijlage E, pp. 262-264. Voor een korte schets wordt verwezen naar de ‘Inleiding’ bij *De Regeeringsarchieven der Geünieerde en der Nader Geünieerde Nederlandsche Provinciën 1567 september – 1588 mei*; NAG: inventaris toegang 1.01.01.00.

10 RSG, deel 3 1580-1582, p. 233.

11 Zie Addendum bij P.W. Stuy, *Het leven van Philipp van Hohenlohe* (2^e herziene uitgave; Terneuzen 2008).

12 De familierelaties blijken uit een notariële machtiging, waarin Abraham als voogd voor zijn vrouw optreedt om geld te ontvangen uit de Weeskamer te Middelburg, via zijn schoonmoeder Barbara Renten, in verband met het overlijden van een broer van Suzanna Paterson, zie: Utrechtse Archieven; Notarissen stad Utrecht toeg. 34-4, Protocollen Jacob van Herwaerden u003a006 (hierna UA 34-4, u003a006), 29 mei 1569.

bekend. Suzanna Paterson was een dochter van de *Baljuw der Wateren* van Walcheren, Jan Paterson.¹³ In die functie werd hij benoemd door Willem van Oranje, mede als beloning voor zijn voortreffelijke bijdragen in de strijd tegen de Spanjaarden. Paterson had zich al in 1570 aangesloten bij de kapervloot van Lodewijk van Nassau in La Rochelle, Vrijstad van de Hugenoten.¹⁴

Jan Paterson en zijn vrouw Barbara Renten woonden in Middelburg en mogelijk heeft Abraham hun dochter leren kennen tijdens het verblijf van de Landraad aldaar.

Deze Landraad werd na enkele jaren al weer opgeheven en vervangen door de opnieuw ingestelde Raad van State. Aan drie gecommiteerden die de zaken van de Landraad daarna moesten afwikkelen, werd Abraham van Goorle als ambtenaar toegewezen. Toen uiteindelijk de werkzaamheden van de commissie in de loop van 1591 waren afgesloten, ging Abraham zich meer toeleggen op zijn verzameling van penningen en munten.¹⁵ Abraham en zijn vrouw zijn tot na 1595 in Utrecht blijven wonen en daarna verhuisd naar Delft.¹⁶ Abraham is daar overleden en werd op 12 oktober 1608 in de Oude Kerk aldaar begraven.¹⁷

Omtrent het vertrek van David van Goorle senior uit Antwerpen is in feite niets bekend, toch moet dit voor september 1583 zijn geweest. Franciscus A.H. Peeters, die in 1986 een heruitgave heeft verzorgd van de *Idea Physicae* van David junior, wist te melden dat David senior zich omstreeks september 1583 als commissaris bevond bij de troepen te Attendorn.¹⁸ In maart 1585 was David senior ook nog te Recklinghausen, waar hij behulpzaam was bij het monstere van ruiters. Bij notariële akte, opgesteld in 1592, ontvangt hij nog een eerder afgesproken vergoeding voor zijn bemoeienissen, vermeld werden de namen van 'geweesen ruyters onder die vane van wijlent den welgeboren ende genedigen heere

13 Diverse documenten betreffende Jan Paterson bevinden zich in het Zeeuws Archief te Middelburg (hierna ZAM), zie: Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer B toeg. 505, 09 Baljuw van de Wateren, 09.1 Jan Paterson 1574-1579, inv.nr 39020 en 39021.

14 M.A. Droste, *Documents pour servir à l'histoire du commerce des Pays-Bas avec la France jusque à 1585. Actes notariés de La Rochelle 1423-1585* ('s-Gravenhage 1984).

15 F.M. Jaeger, *Historische studiën. Bijdragen tot de kennis van de geschiedenis der natuurwetenschappen in de Nederlanden gedurende de 16e en 17e eeuw* (Groningen 1919), pp. 18-20, aldaar noot 38.

16 Zoon Daniel werd nog in Utrecht geboren in 1595, zie: G. Brom en L.A. Langeraad, *Diarium van Büchell* (Amsterdam 1907), p. 401.

17 Gemeentearchief Delft (hierna GAD): Archief 445, Hervormde Gemeente, inv.nr. 1902, Register eigenaren van graven Oude Kerk, incl overschrijvingen 1624-1632.

18 F.A.H. Peeters, *Davidis Gorlaei Ultrajectini Idea Physicae (1651). Met vertalingen in het Nederlands en Fries* (Tilburg 1986).

Heeren Adolph Graeff tot Nieunaer, Moers, etc'.¹⁹ Uit deze gegevens volgt, dat hij een rol speelde in de Keulse Oorlog. Mogelijk kwam hij daarbij ook in aanraking met legeraanvoerder Adolph Graaf van Nieuwenaar Meurs. Die werd in 1584 stadhouder van Gelderland en daarna ook van Utrecht en Overijssel. David bleef hem volgen en werd op 15 februari 1586 benoemd tot zijn tesorier en is in Utrecht gaan wonen.²⁰ David heeft deze functie bekleed tot de dood van Adolph in 1589. Nadien heeft hij diezelfde functie nog een tijd lang vervuld voor de weduwe, Walburg Gravin van Nieuwenaar Meurs.

David van Goorle senior en Swob van Martena

Vanuit zijn functie als tesorier van Adolph Graaf van Nieuwenaar Meurs werd David in juni 1588 naar Den Haag gesommeerd om te verschijnen voor de Staten-Generaal. Er waren problemen met het traktement van Adolph van Nieuwenaar Meurs. Dat had hij sinds begin 1586, na de komst van de Graaf van Leicester, niet meer ontvangen.²¹ David moest in ieder geval meenemen de Staat van Oorlog (=begroting), zoals opgesteld door de Landraad, met medewerking van Meurs en Willem Lodewijk van Nassau. Bekend is dat beiden zich in die tijd bezig hielden met de strijd in de kop van Overijssel. Bij de behandeling in de Staten-Generaal bleek dat er onenigheid bestond tussen de Staten van Utrecht, Maurits en Meurs. Na overleg moest de tesorier van de Raad van State uitzoeken hoe het *achterwesens* (van het traktement) was ontstaan. Uiteindelijk besloten de Staten Generaal dit achterstallige salaris te *assigneren* op de Staten van Utrecht. Joris de Bie, de tesorier van de Raad van State, was het daar niet mee eens. Volgens hem zouden de Staten van Utrecht dat niet accepteren en betaling weigeren. De Staten-Generaal hielden echter voet bij stuk en stelden dat er geen verandering meer mogelijk was.²²

In diezelfde tijd was Swob van Martena ook in Den Haag. Wat de precieze achtergronden zijn geweest voor haar gang naar Den Haag is niet bekend, mogelijk heeft dat te maken met voorbereidingen voor een langere

19 UA 34-4 u003a008 16 maart 1592 s.v.

20 HCL 178-82. Benoeming tot tesorier.

21 Robert Dudley, 1^e graaf van Leicester kwam, als vertrouweling van Elizabeth I van Engeland, de Zeven Provinciën te hulp. Hij resideerde vanaf begin 1586 te Utrecht.

22 Zie voor deze affaire *Resoluties Staten-Generaal*, deel 6, pp. 138, 268-272, juni t/m aug 1588. Het heeft er alle schijn van dat de hierin aan de orde gestelde problematiek de werkelijke achtergrond van de beschuldiging van malversatie aan het adres van David senior in 1594 is geweest. David senior met vrouw en kind hebben toen Utrecht verlaten en zich in Friesland gevestigd.

periode van het gezin Martena. Doecke van Martena, haar vader, was in dat jaar tot Gedeputeerde van Friesland bij de Staten-Generaal gekozen en ging ook naar Den Haag waar hij op 10 december van dat jaar (1588) *compareerde*, zijn geloofsbrieven ter visitatie voorlegde. Gebruikelijk was dat de gezinnen van Gedeputeerden van ver in Den Haag gingen wonen. Zo ook het gezin Martena, wat blijkt uit een brief van Doecke van Martena aan zijn vrouw uit begin 1592.²³

Swob was niet in haar eentje naar Den Haag gegaan, maar in gezelschap van Eilardus Reinalda en Orck van Doyem. Die waren in die dagen vanuit Friesland naar de Staten-Generaal gezonden en daar begin juli aangekomen in verband met de vredesonderhandelingen met Spanje. Omdat er alarmerende berichten over de Spaanse Armada in Den Haag binnen sijpelden, werden deze onderhandelingen begin augustus reeds afgebroken. Toen beide heren al op de terugweg waren, schreef Swob van Martena vanuit Den Haag een brief aan hen.²⁴ Volgens de adressering logeerden ze op 10 augustus in Herberg De Clock in de Breststraat te Leiden, een herberg die dikwijls werd gefrequentieerd door de leiding van de academie.²⁵

Zo waren David en Swob allebei in dezelfde periode in Den Haag. Waarschijnlijk hebben ze elkaar daar ontmoet. Daartoe bestond een goede gelegenheid, omdat voor een wat langer verblijf bij de Staten-Generaal de Gedeputeerden en andere gasten aangewezen waren op logementen rondom het Binnenhof. In later jaren werden door de grote steden daarvoor eigen panden aangekocht, maar dat was in die beginjaren nog niet het geval. De enige door de Staten getroffen voorziening was de aankoop geweest van een pand aan de Kneuterdijk, het latere Johan De Wittehuis. Dit was voor een deel eigendom van Maria van Nassau, de oudste dochter van Willen van Oranje, die daar dikwijls verbleef en daar haar ontmoetingen had met Philips van Hohenlohe, met wie ze later trouwde. In dit pand logeerden de gasten van de Staten die voor tal van zaken uitgenodigd waren en dat bood een uitstekende mogelijkheid voor informeel overleg. Zo berichtte Swob in haar bovenvermelde brief onder anderen over haar ontmoeting met de hofmeester van Maria van Nassau. Ook het gezin Martena heeft, conform de gewoonte van die tijd, zeker tot eind 1591 in Den Haag gewoond. David en Swob zijn vervolgens in Den Haag getrouwd, zoals blijkt uit de enige bekende aantekening hiervan,

23 Tresoar Leeuwarden. Familiearchief Van Eysinga-Vegelin van Claerbergen, toegang 323, inventaris nummer 5479, (hierna TL 323-5479), brief van 2 januari 1592.

24 G. Wierda, 'Een schilderij op reis naar Frieskand', in: *Fryslân* (2009), no. 4, pp. 10-12.

25 De brief was niet gericht aan haar vader zoals in de archiefinventaris wordt vermeld, maar aan Eilardus Reinalda, zie HCL 178-72.

namelijk in het trouwboek NH te Utrecht, die gemaakt werd op 3 januari 1591 en als volgt luidt: 'David van Goerle Thresorier van mijne genadige vrouwe van Nyeunar wonende binnen Utrecht Joffrou Sophia van Martena wonende in De Hage, getrouwt in De Hage'.²⁶

Helaas zijn over de geboorte van hun zoon, David junior, geen primaire bronnen gevonden en moet teruggegrepen worden op secundaire vermeldingen. Dat zijn Jona Willem Te Water in zijn beroemde serie over het Verbond der Edelen en Wopke Eekhoff, die archivalia uit het Martenahuis heeft gered. Te Water wist te vermelden dat David junior geboren werd op 15 januari 1591, een gegeven dat hij wellicht heeft gekregen van E.M. van Burmania (1700-1789) aan wie hij zijn werk had opgedragen. In het Familiearchief Martena (HCL toegang 178) bevindt zich een kladje waarop details vermeld werden, die voor een deel ook zijn gebruikt door Onno Hellinga.²⁷ Hij vermeldde als trouwdatum 19 januari 15(90?) en als geboortedatum van David junior 15 januari 1591 o.s., zelfs tijdstippen van dag en uur werden daarbij vermeld. Hellinga baseerde zich op deze bron, die volgens hem afkomstig zou zijn van de reeds genoemde Burmania. Dit kladje behoort tot het archiefonderdeel 'verspreide berichten over de familie Martena', en dat staat los van de overige documenten in dit dossier (HCL). Nauwkeurige lezing van dit kladje levert nog meer gegevens die, zoals daarop vermeld, ontleend waren aan een aantekening van Swob zelf. Er staat dat ze getrouwd was op 't Hoff in Den Haag 's morgens om 9 uur.²⁸ Een datum ontbreekt en het trouwjaar is slechts aangeduid als 15.. Over David junior werden ook enkele bijzonderheden vermeld, zoals zijn geboorte: 'Sij beviel 1591 15 Jan. te Utrecht op Pontiaansdag' 's morgens tussen 8 en 9 uur, zijn sterven op 27 april 1612 en begrafenis te Cornjum op 1 mei. Gezien de details, kunnen deze gegevens eigenlijk alleen van haar afkomstig zijn en dat ondersteunt de geloofwaardigheid van deze bron. Verwarrend is evenwel dat de datum van 15 januari als Pontiaansdag werd vermeld. Nu valt Pontiaansdag niet op de vijftiende maar op de veertiende januari. Mogelijk heeft de onbekende schrijver van dit kladje zich vergist.²⁹ Uit de brief van Doecke van Martena, in Friesland aan zijn vrouw geschreven op 2 januari 1592 (noot 23), blijkt dat het hele gezin toen nog verbleef in Den Haag en dat hij verwachtte zich binnenkort weer bij hen te kunnen voegen. Doecke begon die brief

26 UA, 711-90; pag 22 Trouwboek NH 1590-1595/1600-1615.

27 Onno Hellinga, 'Doecke Martena (1527-1605) en it blokhûs fan Harns' in: *De Vrije Fries* 83 (2003), pp. 47-74.

28 Het huwelijk werd voltrokken 'op 't Hoff' in Den Haag. Dit was de Hofkapel die onderdeel uitmaakte van het Binnenhof.

29 Onbekend, omdat het handschrift niet van Eekhoff is.

met ‘Alderliefste Catarina van Unama, hoe wel ick noch niet voor seecker wete ofte ghij weder inden Hage gecomen zijt’ en vervolgde met ‘willet mijn seer lieve dochters ende swager van mijnent wegen groeten’. Hij sprak hier van zijn ‘swager’, waarmee zijn schoonzoon, David senior, werd bedoeld, maar over David junior werd niet gerept.

Doecke van Martena en zijn luitenants

Tot zijn dood in 1605 toe is Doecke van Martena hopman over een vendel voetknechten geweest. Het is echter niet duidelijk tot welk jaar hij nog actieve dienst deed. Na 1592 is sprake van een drietal luitenants of een substituut hopman, die onder hem hebben gediend. De eerste daarvan is ongetwijfeld Johan Susart de Fonseca, die van Portugese afkomst was. Mogelijk was hij reeds in functie gekomen in de loop van 1592, want in maart van dat jaar diende stadhouder Willem Lodewijk een verzoek in bij de Staten-Generaal om kapitein Johan Fonseca tot ‘enigen dienst’ te bevorderen. Hij werd kennelijk toegevoegd aan Doecke van Martena, gezien het vervolg. Uit een resolutie van de Gedeputeerden van Friesland uit 1602 blijkt namelijk dat er onenigheid was ontstaan tussen voornoemde Fonseca en Doecke van Martena.³⁰ In het bijzonder kon Fonseca zich niet verenigen met de benoeming van Evert Entens tot substituut hopman. In de resolutie werd Doecke van Martena gelast Fonseca te blijven betalen zolang hij op de Staat van Oorlog te boek zou staan. Bovendien moest hij een bedrag van 300 carolus guldens terugbetalen, die hij van Fonseca had ontvangen bij aanvang van zijn ‘lieutenants ampt’. Fonseca werd daarna benoemd tot ‘capiteijn’, als opvolger van Rienck van Dekama.³¹ Hij overleed in 1604 aan de gevolgen van een schotwond, opgelopen bij het beleg van Oostende.³²

Evert Entens, de substituut hopman, kwam uit de stad Groningen en staat in het Lidmatenregister (1594-1597) van de stad Groningen aangegeven als ‘wedener’, hij was eerder getrouwd geweest met ‘Vroue Tryude to Nansum’ en hertrouwde met Bauck, de jongste dochter van Doecke van Martena. Op 8 juli 1598 waren ze te Leeuwarden in ondertrouw gegaan, waarna het huwelijk bevestigd werd op 26 augustus 1598. Het huwelijkscontract werd ondertekend en gezegeld door Doecke van Martena als vader van de bruid, Sydts van Botnia, grietman van Wymbritseradeel, als oom van de bruid, Fecke Omteda en Abel Coenders tho Helpen ter bede

30 HCL 178-32.

31 Benoemingen tot capitein/hopman; TL, Nadere Toegang 5.09, Resoluties Gedeputeerde Staten.

32 B.G. Furmerius, *Diarium Furmerii*, D.W. Kok (vertaling), O. Hellinga (annotatie) (Leeuwarden 2006); zie daarin aantekening 18a.

van hun 'fedder',³³ Evenals haar zuster Swob, kreeg Bauck ook een 'dotum', bruidsgift, ter grootte van 200 Carolus guldens per jaar. Evert Entens was de zoon van Roellef Entens en Gelmer Panser. Dat wordt o.a. bevestigd door de ondertekening van het bovengenoemde huwelijkscontract. Of Evert Entens voor of na zijn huwelijk met de jongste dochter, Bauck, van Doecke van Martena al een functie als luitenant of zelfs als vaandrig in het vendel bekleedde, is niet bekend, maar wel waarschijnlijk, gezien de eerder vermelde onenigheid met Fonseca.

Uit dit huwelijk werd een dochter geboren, Catharina Entens. Haar geboortejaar is naar schatting 1599. Evert heeft helaas niet lang van zijn dochter kunnen genieten. In januari 1604 hadden Evert en Bauck hun testament opgemaakt.³⁴ Volgens de omschrijving in het testament was hij gezond van lijf en volledig bij zinnen, toch is hij reeds voor eind maart in dat zelfde jaar gestorven. Zijn opvolger, als luitenant, was Juw van Harinxma, die werd op 31 maart 1604 benoemd, kort na het overlijden van Evert.

Voor het gerecht van Leeuwarden, waar op 7 september 1605 de eerste proclamatie werd afgekondigd en de derde op de 29ste van die maand, trouwde Juw van Harinxma met dochter Bauck van Martena, weduwe van Evert Entens. Vier dagen na de eerste proclamatie overleed Doecke van Martena, op de 11 september, en werd aansluitend op de 15^e begraven in de Gallileërkerk te Leeuwarden. Daarna, op 3 oktober 1605, werd Juw van Harinxma benoemd tot kapitein/hopman. Zo was de vacature ontstaan door het overlijden van Doecke van Martena, weer ingevuld.

Juw van Harinxma was een zoon van Haringh van Harinxma (thoe Heegh) en Wytsck Hoytesdr. Uninga van Hoytema en werd geboren in 1570 te Heeg. Juw was mogelijk in eerste instantie niet voorbestemd om militair te worden. Hij was bezig geweest met een studie die bekostigd werd uit een, hem toekomend, Beneficie van de Kerk van Heeg. Dergelijke beneficiëes werden in die jaren algemeen gebruikt om de opleiding van predikanten te bekostigen. Juw verklaarde echter af te zien van verdere studie en gaf het leen terug aan de kerk, om daar nooit meer op terug te komen. Een en ander blijkt uit een overeenkomst die met hem gesloten werd op 17 november 1594.³⁵

Het huwelijk van Juw van Harinxma met Bauck van Martena zou tot 1626 duren. In dat jaar verongelukte Juw bij Sneek. Hij was toen grietman van Wymbritseradeel.

33 HCL 178-94.

34 HCL 178-95.

35 Deze overeenkomst werd in 1613 door Wibrandus Petri, predikant te Heeg, gekopieerd, zie: G. Wierda, *Het Kerckeboek van den dorpe Heegh* (2008) fol. 185.

Doecke van Martena en David van Goorle senior

Omdat de commissie van Doecke van Martena als Gedeputeerde van Friesland bij de Staten-Generaal niet werd verlengd voor 1592, zal het gezin begin dat jaar teruggekeerd zijn naar Friesland. David van Goorle met Swob van Martena zijn vrouw en hun kind David junior, hebben zich toen definitief gevestigd op het Maria Kerkhof te Utrecht. Dit blijkt ook uit een octrooi hen verleend uit naam van prins Maurits door het Hof van Utrecht op 11 april 1592: ‘mits deesen hemluyden gevende oirloff consent ende volle macht te moegen disponeren ende ordonneren van alle hunne goederen’. Uit de tekst blijkt verder dat ze een testament moesten opstellen en dat werd dan ook gedaan, twee dagen later gedateerd.³⁶ Daarmee waren ze volwaardige burgers geworden van de ‘landen van Utrecht’.

Begin 1593 (15 maart) nodigde Doecke van Martena zijn schoonzoon David van Goorle senior uit naar Leeuwarden te komen, om een aantal zaken met hem te bespreken. Waar het over zou moeten gaan werd niet geschreven. Kort daarop is David senior met vrouw en kind naar Friesland gereisd. Reeds op 1 juni daaropvolgend volgde een uitspraak in een arbitrage die betrekking had op problemen rond Martenastate. Partijen in dit geschil waren 1^e Doecke van Martena, 2^e Maria van Sternsee die door haar broer Carel werd geassisteerd en 3^e David van Goorle senior. Van belang was dat Martenastate reeds in 1579 was verkocht aan Doecke's zoon, Jan van Martena en diens echtgenote Maria van Sternsee, maar daarnaast ook nog onderpand was voor een hypothecaire lening op naam van Doecke zelf. Bovendien had dit echtpaar schulden gemaakt die ingelost waren door onder andere de verkoop van een deel van het bijbehorende land. Maar anderzijds moest Maria ook nog geld hebben van Doecke van Martena. Dit leverde een ingewikkelde situatie op die kennelijk alleen maar opgelost kon worden met een arbitrage. Daarvoor was hulp nodig, niet alleen op het gebied van financiën, maar daarnaast mogelijk ook een geldschieter, zoals blijkt uit diverse, bewaard gebleven documenten. Kort daarna, op 12 juni, verklaarde Maria van Sternsee voor de notaris Focke Epeus dat ze geld ontvangen had en op wens van David van Goorle een acte had laten opmaken, om daarmee vast te leggen dat de diverse rechten liggende op Martenastate nu ter competentie van David van Goorle waren gesteld.³⁷ Doecke van Martena zal zeer tevreden zijn geweest over de bijdragen van zijn schoonzoon, maar het had uiteindelijk David senior 4450 carolusgulden gekost. Op 19 juni daaropvolgend werd dan ook een overeenkomst vastgelegd waarin Doecke van Martena

36 Zie voor dit octrooi, TL 323-5480 en hun testament uit 1592, HCL178-84.

37 De brief is van 15 maart 1593 en de arbitrage van 1 juni 1591, HCL 178-46.

aan David van Goorle met zijn vrouw Swob van Martena een *dotum* toe-kende ter grootte van 3000 carolusgulden, of een bedrag van 200 carolusgulden jaarlijks uit de renten van Martenastate.³⁸ Daarmee was een belangrijke zaak afgewikkeld en gingen David en Sophia terug naar Utrecht. Niet rechtstreeks, maar waarschijnlijk via Enkhuizen, waar ze een bezoek brachten aan Bernardus Paludanus.³⁹ Dat blijkt uit hun inscriptie in diens album amicorum, gesteld op 23 juni 1593.

Toch had Doecke van Martena zijn schoonzoon David senior al snel weer nodig.⁴⁰ Op 4 november 1593 schreef hij een brief, waarin hij David senior verzocht om overleg te plegen met de advocaat van zijn nicht Siettie Schonenburg te Utrecht. Dit betrof eveneens een langsepende zaak. Reeds in 1571 hadden Doecke en zijn vrouw Trienke Unema een lening van haar ontvangen. Het ging om een bedrag van 1000 goudgulden tegen een rente van 7%. Hun sates te Cornjum en Blija stelden ze daarbij als onderpand en de rente moest jaarlijks op 20 augustus betaald worden binnen de stad Utrecht.

Siettie Schonenburg was een dochter van Sebastiaan Schonenburg en Ath van Herema.⁴¹ Sebastiaan Schonenburg was eerst drost van Franeker geweest en werd later grietman van Kollumerland. Na zijn dood in 1558 werd hij opgevolgd door Joost Hardenbroek, die met Siettie trouwde. Joost Hardenbroek stierf echter al vrij kort nadat hij was aangetreden en Siettie hertrouwde daarna met de Utrechtse edelman Aemilius van Utenengh. In de eerder vermelde brief noemde Doecke van Martena haar 'mijn nicht Uteneng'. Deze relatie loopt via de Herema's en de Camstra's, de familie van Sietie's moeder.

Met de eerder genoemde lening zijn de nodige problemen gerezen. De rente werd niet betaald en na vijf jaren was er nog geen aflossing in zicht. In 1588 leidde dit tot een procedure voor het Hof van Friesland. Doecke van Martena en zijn vrouw werden ieder voor zich veroordeeld, naast terugbetaling van de hoofdsom, tot vergoeding van kosten, schaden en interest. Het deel van de schuld van zijn vrouw werd toen afgelost door

38 HCL 178-85.

39 Paludanus had een zeer waardevolle verzameling naturalia, kunstvoorwerpen, ethnographica en rariteiten bijeen gebracht in zijn huis te Enkhuizen. Bezoekers kwamen van heinde en ver, getuige zijn uitgebreide album amicorum, zie Koninklijke Bibliotheek Den Haag, sign. 133M63; hierin ook de inscriptie van David en Swob, zie idem, fol. 14v.

40 Alle in deze zaak genoemde documenten zijn te vinden in HCL 178-58.

41 Haar officiële naam was Cecilia, maar ze werd in archivalia dikwijls Siettie of Lucia genoemd, gevolgd door de eigen familienaam (Schonenburg) of die van de respectieve echtgenoten (Hardenbroek, Utenengh).

Eelcko Isbrandi, secretaris van de ‘Lantschappe der Staten van Vrieslant’, als koper van Saerda state te Blija. De kwitantie hiervan werd ondertekend door Siettie en haar man Aemilius Uten Enghe. Maar het aandeel van Doecke van Martena, die veroordeeld werd tot betaling van de andere helft, was nog steeds niet betaald. Hij heeft kennelijk tenslotte David senior ingeschakeld om dit op te lossen. Op deze kwitantie werd dan ook op 15 oktober 1594 aangetekend dat de andere helft van de kosten, schaden en interest, door David van Goorle was voldaan. Deze aantekening sloot ook aan bij een overeenkomst van diezelfde datum tussen Doecke van Martena en David van Goorle. Daarin werd weer gesproken over de afrekening met Siettie Utenenge voor een bedrag van 1425 carolusgulden en anderhalve *stuijver*. Zij moest daarbij verklaren dat ze de hypotheekrechten, die onderdeel van de leningsovereenkomst uitmaakten, overdroeg aan David.

In 1601 deden Doecke van Martena en David van Goorle samen een verzoek aan het Hof van Friesland commissarissen aan te stellen om te komen tot liquidatie en taxatie van hetgeen David van Goorle toekwam. Zelf stelden ze voor Lieuwe van Juckema en Gellius Hillema, beiden Raad Ordinaris aan het Hof van Friesland, omdat beide heren kennis hadden van de voorgeschiedenis. Dit betekende dat er in de loop van een tiental jaren complexe verwickelingen waren ontstaan rond het eigendom van Martenastate, niet alleen omdat deze in hypotheek was gegeven, maar ook omdat er nogal wat kosten waren gemaakt in verband met ‘timmerijen, reparatien, hovinghe, plantagien en melioratien’. Van het Hof kregen de commissarissen de opdracht mee daarin te werk te gaan zoals de relatie tussen vader en zoon moet worden behandeld. Doecke en David konden er kennelijk samen niet meer uitkomen vandaar ook dat nadruk werd gelegd op het voorkomen van alle ‘suspicie ende misverstanden’.⁴²

Uiteindelijk werden alle problemen opgelost, zoals blijkt uit de ‘Scheydinghe en Deelinghe’ van 31 januari 1606, die werd opgemaakt na het overlijden van Doecke van Martena.⁴³ Ook daarbij treden de eerder vermelde commissarissen Juckema en Hillema weer op. Formeel waren de twee dochters, Swob en Bauck, de enige erfgenamen.⁴⁴ De beide schoonzons, David van Goorle senior en Juw van Harinxma, traden niet alleen op als voogden voor hun echtgenoten, maar speelden ook zelf een

42 Zie voor het desbetreffende request: HCL 178-56.

43 Documenten betreffende de *Scheydinghe en Deelinghe*: HCL 178-74.

44 Hun moeder Catharina Unema was reeds in 1595 overleden: Ernestus Harinxma á Donia; *Morendum est Omnibus, Een Kerck-Calender ofte Dootboek* (1613).

belangrijke rol in de gemaakte verdeling. Want de rechten van David op het voorschot dat hij uit eigen naam aan Maria van Sternsee had betaald, de betaling aan Siettie Schonenburg en de kosten besteed aan Martenastate, werden weer opgevoerd. Daarenboven ook het 'achterweesen' op de bruidsgift van 200 carolusgulden jaarlijks, zoals beloofd werd in 1592, die evenwel nooit waren uitgekeerd.

De zeer recente benoeming van Juw van Harinxma als hopman, opvolger van Doecke van Martena, over een compagnie soldaten, had ook voor hem direct gevolgen. Hij moest opdraaien voor een schuld van duizend carolusgulden aan de schrijver van zijn compagnie, mede als voorwaarde voor de overeengekomen verdeling. Martenastate met alle toebehoren werd toegewezen aan Swob van Martena en David van Goorle senior, terwijl Cleyn Jaerla te Wetsens aan Bauck van Martena en Juw van Harinxma werd toebedeeld. Wat dit laatste erfdeel precies inhield, is moeilijk na te gaan. Uit begin 1612 dateert een verkoopcontract, waarbij Bauw Wicke dochter, weduwe van Hessel Riencks (Jaerle), de 'huisinghe' Jaerle verkocht aan Bauck van Martena en Juw van Harinxma, haar 'grontheren'.⁴⁵ In het bijzonder is de uitdrukking 'grontheren' hier van belang, die erop duidt dat bij de scheiding en deling van de nalatenschap van Doecke van Martena alleen het bezit van de bijbehorende landerijen werd ingebracht.

Neef Carel van Gelder

David junior had een neef, Carel van Gelder. Deze was één van de vele kinderen van Sara van Goorle, de zuster van Abraham en David senior. Carel had een juridische vooropleiding, gezien zijn latere activiteiten. In de eerste jaren van de zeventiende eeuw heeft hij, wonende in Den Haag, zich ingespannen voor het voeren van juridische procedures bij het Hof van Holland, ten behoeve van zijn ooms Abraham en David senior. Het ging daarbij om de uitkering van hun pensioenen, zoals die waren toegekend door de in 1600 overleden Walburg Gravin van Nieuwenaar en Meurs. Zowel David senior als zijn broer Abraham, eisten hun rechten uit de nalatenschap. Dat blijkt uit meerdere, bewaard gebleven, brieven van Carel, die hij geschreven heeft aan zijn oom David van Goorle senior te Cornjum.⁴⁶ De eerste serie begon op 4 januari 1603 en eindigde op 7 februari 1604.

45 Zie akte uit 1612, TL 344-670.

46 Alle brieven van Carel van Gelder, 9 stuks, zijn te vinden in HCL 178-91, zonder nadere rubricering.

Interessant hierin is dat ook neef David junior hierin enkele keren werd genoemd. Zo eindigde de brief van 14 december 1603 met:

mijne gebiedenis aen mijn seer lieven moeyken, Davidt neeff
ende alle goede vrienden.

In de kantlijn werd nog bijgeschreven: 'ick sal Davidt neeff een nieuwe jaer seynden ende dat ick geerne eenen brief van hem saege'.

Een maand later (brief 20 januari) bedankte Carel voor de *carmina* die hij van David had ontvangen, die hem 'aengenaem sijn geweest'. Uit de wijze waarop in deze brief gerefereerd werd aan, niet alleen 'moeyke' en David 'neeff', maar ook alle goede vrienden, doet vermoeden dat Carel bekend was met de hele familie te Cornjum.

Ook volgt uit deze brieven dat David senior zich bezig hield met geneeskrachtige kruiden en bloemen. In de brief van 14 december 1603 vroeg Carel aan zijn oom om aanvulling van enkele preparaten. Van Swob van Martena, door de Schout van Utrecht vastgehouden rond september 1594, is bekend dat zij een kistje met goederen had afgegeven aan de schipper van het marktschip op Leeuwarden.⁴⁷ De schout dacht dat daarin juwelen of geld zouden zitten. Dat bleek niet zo te zijn, ze had er een medicijnboek en boeken over geneeskunde in gedaan en bovendien, apart verpakt, bollen van bloemen die ze had weten te verkrijgen. Dat alles als een presentje voor David, haar man, die ziek in Friesland lag. Dit geeft sterk de indruk dat David een bijdrage heeft geleverd aan de ontwikkeling van het tuinencomplex rondom Martenastate. Wijzen de 'bollen van bloemen' soms naar tulpen verkregen via Paludanus?⁴⁸

Carel stond in deze jaren aan het begin van zijn carrière. Uit de brieven bleek ook een eerste poging om een goede baan te vinden. Hij vroeg zijn oom David om Doecke van Martena zo ver te krijgen, dat die een aanbevelingsbrief voor hem zou willen opstellen. Carel wilde namelijk een gooi doen naar de positie van het 'deurwaarderschap' bij de 'Provincialen Rade in Hollant'. Dit zal waarschijnlijk niet zijn gelukt, want in 1608 blijkt hem admmissie te zijn verleend tot het notarisschap. Of hij daarna in

47 Zie de uitvoerige Remonstrantie, gericht aan de Staten van Friesland, die David senior heeft opgesteld als verweer tegen de beschuldigingen van malversatie door de Staten van Utrecht. HCL 178-77. Zie ook noot 22 in dit artikel.

48 Paludanus kon daarover mogelijk beschikken. Paludanus werd in 1591 als eerste aangezocht om de Hortus Botanicus te Leiden op te richten. Hij nam de benoeming niet aan en in zijn plaats kwam Carolus Clusius. Die had, tijdens een verblijf in Wenen, tulpenbollen verkregen die afkomstig waren van de Ottomaanse sultan Süleyman.

functie is geweest als *notaris publicus*, is niet bekend.⁴⁹ Wel trad hij later op als notaris ten dienste van de Noordsche Compagnie, het kartel voor de walvisvaart dat opgericht werd in 1614.⁵⁰ Daarnaast was Carel van Gelder in latere jaren ook agent voor de koning van Denemarken. Zo huisvestte hij in 1625 nog een delegatie bij hem thuis aan de Poten te Den Haag.⁵¹ In het jaar 1608 trad hij in het huwelijk met Grietgen Jans van Wijck te Rotterdam.⁵² Hoe Carel daar terecht gekomen is, kan niet met zekerheid worden aangegeven. Mogelijk via zijn tante Suzanna Paterson uit Delft, die daar verscheidene nichten van moederszijde, de familie Renten, had wonen. Of misschien via de halfzussen van zijn moeder Sara van Goorle, die ook in Rotterdam woonden en waarmee steeds familiebanden werden onderhouden. Carel overleed in 1632 en werd begraven in de St. Jacobskerk te Den Haag.⁵³

Andere kennissen van David junior

Afgezien van de hierboven omschreven relatie van David met zijn neef Carel, zijn er geen vermeldingen van contacten met andere familieleden in de bronnen te vinden. Ook is slechts sporadisch sprake van contacten buiten de familie om. Ongetwijfeld is hij op jonge leeftijd reeds naar de Latijnse school te Leeuwarden gegaan. De rond de jaarwisseling 1603/1604 aan zijn neef gezonden *carmina* getuigt van zijn kennis van het Latijn. Hij was toen bijna dertien jaar oud. Maar over zijn contacten op die school is niets bekend.

De eerst volgende levenstekens dateren uit 1606. In juni van dat jaar werden de boeken geveild uit de nalatenschap van de hoogleraar Auletius, die begin dat jaar was overleden. De veiling werd gehouden vlak na Pinksteren (8 juni 1606) in Franeker.⁵⁴ David kocht diverse boeken, waarvan de titels zijn vastgelegd in het veilingboek. Daarbij werd ook geregistreerd waar de student/koper resideerde. Daaruit blijkt dat David bij Henricus de Venno woonde.⁵⁵ De Venno was hoogleraar in de filosofie

49 In de Oude Notariële Archieven in Den Haag komen geen minuten van hem voor, zie GAH 0372-01. (6) 3 december 1608, Caerl van Gelder.

50 S. Muller, *Geschiedenis der Noordsche Compagnie* (Utrecht 1874), p. 426. Zie ook RSG, deel 1, 18 aug 1616, pag 680.

51 RSG, deel 7, 11 dec, 1625, pag 656.

52 Gemeente Archief Rotterdam (Hierna GAR), DTB Rotterdam Trouw Gereformeerd, 20-04-1608.

53 M.G. Wildeman *De grafboeken der Grote of St. Jacobskerk te 's-Gravenhage*. p. 98.

54 Zie hiervoor ook de website van Martin Engels, <http://mpaginae.atSPACE.com/Auleti-ustxtimg.htm> s.v.

55 Zie hiervoor de veilinglijsten in TL 13-13-191.

aan de universiteit van Franeker en dat benadrukt hun relatie, zoals die ook blijkt uit de nagelaten geschriften van David, die door Lüthy uitgebreid aan de orde zijn gesteld. Meerdere door David gekochte titels hebben betrekking op Petrus Ramus (1515-1572). Dit kan betekenen dat David reeds op de Latijnse school te Leeuwarden geconfronteerd werd met diens gedachtegoed.⁵⁶

Het zal ook rond deze tijd zijn geweest dat David met de studie aan de Franeker Academie begon, gezien zijn inschrijving die plaatsvond op 24 juni 1606. Een dikke maand eerder, op 17 mei 1606, had Fredericus Stellingwerff zich laten inschrijven. Ook hij bezocht de boekenveiling van Auletius en kocht enkele werken. Opvallend is dat uit de verkoopregistratie blijkt dat ze enkele keren direct na elkaar kochten (zie noot 54 en 55). Hebben ze elkaar toen mogelijk leren kennen? Er zijn namelijk twee aanwijzingen van nader contact. Het eerste betreft een gedicht van David als afsluiting van een door Fredericus gehouden disputatie in 1609.⁵⁷ Daarin sprak David zijn grote waardering uit voor Fredericus. Mogelijk stond dat in verband met hulp van Fredericus, die rechten studeerde, aan David bij het verkrijgen van een Brief van Legitimatie. Dat er een affaire heeft gespeeld, weten we van Hamerster, die als voorbeeld de verlening van een Brief van Legitimatie aan 'eenen David van Gorle te Cornjum, op 26 may 1609 en by den Hove geinterineert 18 juny 1610' vermeldt.⁵⁸ De disputatie ging over adoptie en de eerste these luidde '*Legitimatío per subsequens matrimonium sine dotalibus instrumentis non perficitur*' (vert: Legitimatie na opvolgend huwelijk wordt niet tot stand gebracht zonder huwelijkspapieren). Uit de toelichting van Hamerster moet worden begrepen dat legitimatie vooral samenhang met de erfrechtelijke positie van de kandidaat. Hij besprak enkele mogelijke uitgangssituaties, bijvoorbeeld een kind van een 'vrij mans en vrouwspersoon buiten echte geteelt'; het ontbreken van getuigen of documenten waaruit een wettig huwelijk bleek, maar ook indien een huwelijk onmogelijk was en de vader toch het kind wilde wettigen. Moest Davids positie als toekomstig erfgenaam van

56 K. van Berkel, 'Franeker als centrum van Ramisme' in: G.Th. Jensma e.a. eds., *Universiteit te Franeker 1585-1811. Bijdragen tot de geschiedenis van de Friese hogeschool* (Leeuwarden 1985) pp. 424-437, aldaar 434.

57 Frederico Stellingwerff (sic), 'Disputatio Sexta' in: Timaeus Faber (ed.) *Disputationes Anniversariae, ad IIII libros Institutionum Imperialium, In Illustri Frisiorum Academia Francarana propositae a Timaeo Fabro* ic (Franeker 1609).

58 Dominicus Hamerster, *Nauwkeurige en duidelijke verklaring over de Statuten, ordinantien, reglementen en costumen van rechte in Frieslandt, volgens de Staats resolutien van den 12 maart 1722; (3^e druk 1^e deel 1760)*. pp. 54, 55 en 56 betreffende 'Legitimatien'. Een zoekactie naar de hier genoemde documenten leverde geen resultaat op.

de Martena's soms veilig gesteld worden? Dit ten opzichte van de eventuele rechten van Catharina Entens, de dochter van tante Bauck? Familierelaties met meerdere kinderen uit meerdere huwelijken leverden vaak complexe erfrechtsituaties op. Zelfs Catharina's erfrecht ten opzichte van haar halfbroer Taco Entens werd nog in 1621 door stiefvader Juw van Harinxma voor het stadsgerecht te Groningen verdedigd.⁵⁹ Dat de Brief van Legitimatie bedoeld was voor David junior, lijkt het meest voor de hand liggend, immers de erfrechtelijke positie van zijn vader, David senior, was al ingevuld bij de 'Scheydinghe en Deelinghe' van de erfgoederen van Doecke van Martena op 31 januari 1606. Toch blijft de echte noodzaak voor deze Brief van Legitimatie helaas in het duister door het gebrek aan relevante archivalia. Achteraf gezien was, door het vroegtijdig overlijden van David junior, die legitimatie niet meer relevant. De tweede blijk van de relatie tussen David en Fredericus, kwam van de kant van Fredericus. In 1610 verscheen van zijn hand het boekwerk '*De constitutione logices disputatio scholastica*'. Het voorwoord besloot hij met '*Ex rure Vomeliano quinto Idus August. Anno à partu virginis*' 1610 en zijn lijfspreuk '*quae infra nos nihil ad nos*'. Het boek eindigde met een bericht aan de lezer. Daaruit bleek dat het werk was ontstaan als voorbereiding op privaatcolleges die hij twee jaar tevoren had gegeven. Vooral David van Goorle, '*intimi mei*', had aangedrongen op publicatie. Ook schreef hij dat David zelf bezig was met een groot werk, dat nog moest verschijnen. Dit bericht aan de lezer, samen met het voorwoord en een overzicht van te herstellen drukfouten, werd geschreven op 9 augustus 1610 thuis te Wommels. Daaruit volgt dat het werk is verschenen in de herfst van dat jaar. Fredericus bleek er dus weet van te hebben dat David bezig was met een eigen werk.⁶⁰ Maar of dit voor hem recent verkregen informatie betrof, blijkt niet.

Van een geheel ander karakter moet de verhouding van David junior met Engelbertus Aegidius (van Engelen), afkomstig uit Arnhem, zijn geweest. Engelbertus had begin 1606 zijn studie te Leiden beëindigd. Hij hield onder meer een disputatie onder presidium van Fransiscus Gomares en ging vervolgens een studiereis maken.⁶¹ Ook begon hij toen met zijn album amicorum waaruit zijn omzwervingen blijken. In dit album schreef David op 25 juni 1610 zijn bekende bijdrage.⁶² Dit is daarmee

59 Uitspraak stadsgerecht Groningen van 14 november 1621, TL.344-653.

60 Fredericus Stellingwerff, *Disputatio scholastica de Constitutiones Logices* (Franeker 1610) pp. 68 e.v.

61 Engelbertus Aegidius, *Disquisitio Theologica de Ecclesia, praesidioque Doctissimi Clarissimique viri Francisci Gomari SS Theologiae Doctoris & Professoris ordinarii etc* (Leiden 1605).

62 Engelbertus Aegidius (ca 1583-?), *Album Amicorum* (AA), UB Leiden, Collectie Papenbroek (PAP21).

het enige bekende manuscript waaruit contact tussen deze twee blijkt. Helaas bleef daarbij vermelding van een plaatsnaam achterwege. Waar David in die tijd verbleef, is niet bekend, daarentegen zijn er wel aanwijzingen dat Engelbertus een relatie met Friesland had en daar contacten legde.⁶³ Omstreeks april 1609 kwam hij van zijn buitenlandse reizen terug in Arnhem en door de kerkenraad werd hij vervolgens ingezet ter assistentie van de Burschetus, predikant te Oosterbeek, die ziek was. In de herfst van 1609 ontstond een vacature door het overlijden van deze Burschetus. Ter opvulling hiervan werd halverwege het jaar 1610 Henricus Meiling, predikant te Huizum (bij Leeuwarden), beroepen naar Arnhem.⁶⁴ Mogelijk heeft Engelbertus in dit beroepingswerk een rol gespeeld. Zijn relatie tot Friesland blijkt bovendien, verrassenderwijs, ook nog uit de eerst volgende inscriptie (chronologisch) in zijn album amicorum. Die werd geschreven te Franeker op 1 september 1611, door Christophorus Hardenbergius, predikant te Schingen/Slappeterp, een kleine dorpscombinatie vlak bij Franeker. In de loop van 1612 was Engelbertus weer in Arnhem, gezien de vermelding in de Arnhemse kerkenraadnotulen van 18 oktober 1612. Voor wat betreft de inscriptie van David van Goorle in dit album amicorum, kan slechts worden geconstateerd dat de onderlinge kennismaking van korte duur moet zijn geweest. Zou de inscriptie in het album amicorum van Engelbertus inderdaad in Friesland zijn geschreven, dan ligt de vertrekdatum van David jr. naar Leiden ergens tussen 25 juni 1610 en 23 april 1611, de datum waarop hij werd ingeschreven aan de universiteit van Leiden.

Behalve de inschrijving van David in het *Album Studiosorum* van Leiden, waarbij nog vermeld werd dat hij verbleef 'apud Magdalenam Laurentii filiam', is verder niets bekend omtrent het verblijf van David te Leiden. Op datzelfde adres woonde ook Rudolph van Echten, die zich op 4 juni 1611 liet inschrijven aan de universiteit van Leiden. Hij had eerder in Steinfurt gestudeerd en was daarna in Franeker terechtgekomen, waar hij zich op 1 mei 1610 liet inschrijven. Zijn spoedige vertrek uit Franeker naar Leiden wordt door Lüthy in verband gebracht met de Vorstius-affaire in Franeker.⁶⁵ Van enig contact tussen David en Rudolph in Franeker blijkt nergens iets, maar volgens Lüthy is het denkbaar dat ook Davids vertrek naar Leiden eenzelfde achtergrond had en ze elkaar uit dien hoofde hadden leren kennen.

63 Zie hiervoor Lüthy, *David Gorlaeus*, pp. 98 e.v.

64 Zie aantekeningen van de gehouden vergaderingen in de periode 1609-1612 GAA: Verslagen kerkenraad/classis/provinciale synode, toeg. 2179/0338/0336, inv.nr. 1.

65 Lüthy, *David Gorlaeus*, pp. 102 e.v.

Vanuit Leiden heeft David junior mogelijk ook contacten onderhouden met zijn familie te Delft en Rotterdam. In Delft woonde zijn tante Suzanna Paterson, de weduwe van Abraham van Goorle, met haar jongste dochters. Haar zoon, Adolf, vernoemd naar Adolf van Nieuwenaar, woonde in Rotterdam en was schrijver op een 'galeye' en daarmee in dienst van de Admiraliteit.⁶⁶ Ook had zij nog al wat andere familie in Rotterdam, waar ze regelmatig contacten mee onderhield. Onder andere met Elizabeth Renten die getrouwd was met Jan Berrewouts, boekdrukker en verkoper, en Susanna Renten, die in 1610 trouwde met Antony des Planckes, boekhouder op de kraan van de Admiraliteit.⁶⁷ Ook woonden twee nichten, dochters van een halfbroer van Abraham en David senior, in Rotterdam. Eén van hen, Celitgen van Goorle, was (sinds 1604) weduwe van Dingemans Claesz. Hij was boekverkoper en uit de registratie van de boedelinventaris door de weeskamer, na zijn overlijden opgemaakt, blijken onder andere schulden aan uitgever Jan van Waesbergen voor geleverde boeken.⁶⁸ Jan van Waesbergen stamde uit de bekende familie van boekdrukkers en uitgevers, eerst te Antwerpen en later Rotterdam.⁶⁹

Geschriften van David

David junior was, volgens Fredericus Stellingwerff, bezig met een groot werk. Hij vermeldde dit zonder verdere informatie te geven. Wie er verder op de hoogte waren van zijn schrijversactiviteiten, is niet bekend. Toch zullen meerderen daarvan geweten hebben, immers twee werken zijn postuum uitgegeven. Niet bekend is wie de manuscripten van David junior hebben beheerd tot het tijdstip van publicatie en hoe die bij de drukkers en uitgevers terecht zijn gekomen.

- 1) *Excercitationes philosophica, quibus universa fere discutitur philosophia theoretica, et plurima ac praecipua Peripateticorum dogmata evertuntur, post mortem auctoris editae.* (Leiden 1620)
- 2) *Idea physicae, cui adjuncta est Epistola cujusdam Anonymi de terrae motu.* (Utrecht 1651)

66 Zie schuldbekentenis GAR, ONA 174, 1 o/14.

67 GAR, Oud Notarieel Archief, inv.nr 33, akte 91/130. betreft huwelijksvoorwaarden. 16/07/1610, hierin wordt Susanna Paterson genoemd als nicht en weduwe van Abraham van Goorle.

68 GAR: Archief Weeskamer toeg. 16, boedelinventaris in 10-377/613-623.

69 Zie hiervoor: A. M. Ledeboer, *Het geslacht Van Waesberghe. Een bijdrage tot de geschiedenis der Boekdrukkunst en van den Boekhandel in Nederland* ('s-Gravenhage 1869). In 1651 werd de *Idea physicae* van David junior uitgegeven door Johannis Waesberge te Utrecht.

Beide werken zijn uitvoerig geanalyseerd door Lüthy. Naar het aan *Idea physicae* toegevoegde deel over de beweging van de aarde en waarvan de schrijver niet werd genoemd, is een uitgebreid onderzoek ingesteld door R. Hooykaas.⁷⁰ In het voorwoord van de drukker, waarin dit werk werd aangeprezen, werd kort ingegaan op de herkomst van de manuscripten. Namelijk dat beide gedeelten in particulier bezit zouden zijn gebleven, indien ze niet door een voortreffelijk man uit de onbekendheid zouden zijn opgediept. Hieruit zou kunnen worden begrepen, dat deze werkjes uit hetzelfde particuliere bezit afkomstig waren, een zienswijze die ook door Peeters (1986) wordt gedeeld.

Maar het is toch vooral Jaeger geweest, die deze werken van David van Goorle junior weer onder de aandacht heeft gebracht, zij het vanuit een geheel andere achtergrond. Jaeger was namelijk hoogleraar Anorganische en Fysische Chemie aan de Universiteit van Groningen en uit hoofde van die functie heeft hij een studie geschreven over de ontwikkeling van zijn vakgebied. In dat verband heeft hij een vijftal wetenschappers beschreven, waaronder David van Goorle junior.⁷¹

Levensende van David senior en junior

David junior overleed op 27 april 1612. David senior overleed kort daarna op 20 oktober en Swob van Martena ongeveer twee jaar later op 27 september 1614. Allen zijn in de kerk te Cornjum begraven.

Volgens Te Water zou David junior te Cornjum zijn gestorven, maar hier ontbreken authentieke bronnen voor verificatie.⁷² David heeft minimaal één tot maximaal anderhalf jaar in Leiden gewoond. Het lijkt onwaarschijnlijk dat hij gedurende die tijd dikwijls terug geweest is in Friesland. Eerder moet worden gedacht aan de mogelijkheid van een kort verblijf bij familie in Delft en Rotterdam. Er was frequent onderling contact en bezoek van familieleden over en weer, ook hun kinderen logeerden meerdere keren in Friesland. Dat blijkt uit de brieven van Carel in het najaar van 1612. De op één na laatste brief, geschreven op 5 oktober 1612, dus na het overlijden van David junior, is bijzonder curieus. Hij schreef dat hij vlak daarvoor, op 3 oktober, een brief van zijn oom David had ontvangen, gedateerd op 16 september te Cornjum en deed per ommegeande verslag van zijn bevindingen. In de eerste plaats sprak hij zijn ongerustheid uit over 'oomken's grote indispositie', door de 'vernieuwinge

70 R.Hooykaas, *G.J. Rheticus' Treatise on Holy Scripture and the Motion of the Earth*. (Amsterdam, Oxford, New York, 1984) Hooykaas komt tot de conclusie dat Rheticus, leerling en vriend van Copernicus, de auteur is geweest.

71 Jaeger, *Historische studiën*.

72 In het hierboven eerder vermelde kladje werd geen plaats van overlijden genoemd.

vande cortse'.⁷³ Daarna ging hij over op het kennelijk door zijn oom aangeroerde onderwerp en schreef dat hij direct na de ontvangst van de brief zijn vrouw naar Rotterdam had gezonden:

[...] ende heeft de braseletten becomen met het rapierken; maistresse verclaerde dat sij nu de braseletten gevonden hadde in een doncker casken daer sij niet gewoon en was innen te gaen; seggende dat Chatarine Entes de selve daer inne geleijt moste hebben; ende nopens het ander goet seijd maistresse haer onbekent te sijn doch soude daer naer doen soecken.

Hij beëindigde de brief met:

wij (Carel en zijn vrouw) jouffrouwe Harinxma, haeren man ende Chatarina Entes seer groeten.

Duidelijk is dat er bezoek uit Friesland in Rotterdam was geweest, alleen het verblijf van Catharina Entens werd daarbij vermeld. Met juffrouw Harinxma werd haar moeder, Bauck van Martena, bedoeld, tezamen met haar man, Juw van Harinxma. Of die ook in Rotterdam zijn geweest, wordt niet duidelijk uit deze brief, maar gezien het slot van de brief moet worden vastgesteld dat ze elkaar wel over en weer kenden. Helaas werd niet vermeld bij wie de vrouw van Carel op bezoek is gegaan. Zij was oorspronkelijk afkomstig uit Rotterdam en zal daar bekend zijn geweest. Haar vader was, in dienst van de Admiraliteit, kapitein geweest op een oorlogsschip.⁷⁴ Ze moest kennelijk op zoek naar voorwerpen die om een of andere reden door Catharina Entens waren achter gelaten of vergeten mee te nemen. Alleen een bracelet en een 'rapierken' werden gevonden. Toch is er nog meer zoek, 'maistresse' heeft daar geen weet van, maar zou er naar laten zoeken.

In diezelfde brief werd door Carel aangekondigd dat zijn tante te Delft van plan was drie of vier van haar kinderen naar Friesland te sturen en dat hij zelf een mogelijkheid zocht om over een dag of veertien zijn oom te bezoeken. Ook hieruit blijkt weer de betrokkenheid van de families in Holland met die in Friesland. Van deze bezoeken kwam echter niets terecht, want oom David stierf op 20 oktober.

73 Dit doet denken aan de in die tijd veel voorkomende malaria.

74 GAR, Oud Notarieel Archief toeg 18, inv.nr 8 akte 73/230, testament Capiteijn Jan Adriaensz Wijcke, 12/03/1602.

De laatste bewaard gebleven brief werd geschreven op 11 december 1612 en werd nu gericht aan de

Edele Erentrijcke deuchtsamen Godtvruchtige ende sehr discrete Jouffrouwe ... Jouffrouwe Sophia van Martena, weduwe wijlen Jr David van Goorle tot Cornium.

Tussendoor moet nog een condoleancebrief zijn geschreven, die helaas niet bewaard is gebleven, wel werd ernaar verwezen. In deze laatste brief beklagde Carel zich over het gedrag van zijn nichten. De dochters van de halfbroer uit Rotterdam hadden het plan opgevat om naar Friesland te reizen, omdat ze nieuwsgierig waren naar hun erfenis. Hij schreef daarbij dat zijn tante Swob zich die nichtjes zeker nog wel zou kunnen herinneren. Hij probeerde die reis af te raden via tante Suzanna Pater-son uit Delft, maar had daarbij kennelijk weinig succes, ook zij keek uit naar de erfenis. Hij vond dit gedrag onacceptabel en mopperde dat ze in plaats van te treuren over het verlies van een goede vriend, alleen maar oog voor het geld hadden. Hij adviseerde tante Swob om een kopie van het testament naar Delft te sturen, om daarmee de voorgenomen reis te blokkeren.

Het testament van David van Goorle senior

Het overlijden van David junior is mogelijk de directe aanleiding geweest voor vader David om een nieuw testament op te stellen, dat werd gedateerd op 21 juli 1612.⁷⁵ In dit nieuwe testament had David senior vast laten leggen dat zijn vrouw, Swob van Martena, zijn enige erfgename zou zijn. Met dien verstande echter dat na haar dood twee legaten tot uitkering moesten komen. In de eerste plaats aan Carel van Gelder, als beloning voor zijn inspanningen in Den Haag om de pensioenuitkering van de Gravin Walburg van Nieuwenaar en Meurs te verwerven en veilig te stellen. Hij werd tevens aangesteld als beheerder van die legaten. Het tweede legaat, groot vierduizend carolusgulden, werd voor de helft toegekend aan Sara van Goorle, Carels moeder, en haar kinderen. De andere helft aan de kinderen van Abraham van Goorle. Die kinderen werden allen bij name genoemd, tien in getal. Daarnaast kreeg ook de natuurlijke dochter Sara een deel, alsmede de twee nichten van ‘halven bedde’, dochters van halfbroer Jan van Goorle. Sara, de natuurlijke dochter, was

75 HCL 178-93; testament van David van Goorle senior uit 1612. Reeds in 1592 hadden David van Goorle en Sophia van Martena ook een testament opgesteld.

vermoedelijk de oudste, zij trouwde reeds in 1603 te Delft.⁷⁶ Zo geeft dit testament een overzicht van de neven en nichten van David junior. Of hij ze allemaal gekend heeft, is niet bekend, maar wel waarschijnlijk, gezien de blijken van contacten over en weer tussen de families in Friesland en die in Holland. Over David zelf werd niet (meer) gerept, ook niet over diens nagelaten manuscripten.

Uitkering legaten

Bijna twee jaar later stierf Swob, waardoor de legaten, samen vierduizend carolusgulden, tot uitkering moesten komen. Dat was een aanzienlijk bedrag en mede daarom werd de uitbetaling notarieel vastgelegd. Op 24 maart 1615 werd een kwitantie opgesteld, te Leeuwarden, ondertekend door Carel van Gelder, Daniel de Blocq en Joannes Lentzius, de laatste twee als advocaten van het Hof van Friesland. Carel van Gelder verklaarde hierin ontvangen te hebben:⁷⁷

[...] vanden edelen ende manhaftigen Jovio van Harinxma hopman over een vendel Nederlantsche souldaten onder het Regiment vande welgeboren heere Wilhelm Luduwich Grave tot Nassauw Stadholder ende capiteijn g(ene)rael van Vrieslandt vierduizend cg. vanwege juff. Bauck van Martena zijn huisvrouw als erfgename van wijlen Swob van Martena haar zuster, nagelaten weduwe van w. David van Goorle.

Bij het overlijden van haar vader had Bauck Jaerlastate te Wetsens geërfd en nu via haar overleden zuster ook Martenastate te Cornjum. Daarmee was ze een vermogende vrouw geworden en dat werd ook het vooruitzicht voor haar enig kind, dochter Catharine Entens, als potentiële erfgename.

Catharina trouwde in 1618 met de ritmeester Antonis van Aylva uit Harlingen. De bruiloft vond plaats te Corjum en was groots opgezet. Haar stiefvader, Juw van Harinxma, had, volgens aantekeningen uit 1626 (noot 79), kosten nog moeite gespaard 'aen sijn stiepdochter int vergaderen van des echtes met wijlen de here ritmeester Thonijs van Aylva soo tot haer bruiloft cledinghe als juwelen'. De ritmeester stierf echter nog datzelfde jaar en zij is in 1622 hertrouwd met Sjuck van Burmania.

76 Het is onbekend of dit de "voordochter" van Abraham was, die in het proces te Antwerpen uit 1578-1580 wordt genoemd.

77 TL 344-671, kwitantie.

Juw van Harinxma werd in 1622 grietman van Wymbritseradeel. Lang heeft hij deze functie niet vervuld, volgens het Dootboek van Ernst Harinxma van Donia verongelukte hij op 3 juli 1626.⁷⁸ Dit overlijden heeft nogal wat onenigheid opgeleverd tussen Bauck van Martena en Douwe van Harinxma, de enige broer van Juw en diens erfgenaam.⁷⁹ Er werden scheidsrechters bij geroepen als commissarissen om tot een scheiding en deling te komen. Over deze affaire is alleen een Remonstrantie en een Debath van de hand van Douwe bewaard gebleven. Daarin werden diverse onderwerpen uitvoerig aan de orde gesteld. Zo ook de afwikkeling van de nalatenschap van David van Goorle senior en de bemoeienis van Juw van Harinxma daarmee. Daaruit bleek dat Juw nog heel wat meer kosten had moeten maken voor die afwikkeling behalve de uitkering van vierduizend carolusgulden in de vorm van legaten. Mogelijk ging het hier om begrafenis- en advocaatkosten. Kosten, die naar de mening van Douwe aan Bauck moesten worden toegerekend, omdat zij de enige erfgename was van haar zuster Swob.

Ook blijkt hieruit dat gedurende de tijd dat Juw van Harinxma grietman was, ze een groot deel van de tijd in Heeg hebben gewoond. Dat ging zelfs zover dat bomen en planten uit de tuinen van respectievelijk Martenastate te Cornjum en de Harinxmastate te Heeg uitgewisseld werden (zie noot 79). Sjuk van Burmania werd opvolger van Juw van Harinxma en is tot zijn dood in 1651 grietman geweest. Zijn vrouw Catharina Entens overleefde hem en stierf in 1660.

Tot besluit

Afgezien van de twee boekwerkjes door David junior geschreven en door Lüthy inhoudelijk uitgebreid aan de orde gesteld, is er eigenlijk weinig bekend over David van Goorle junior. Enkele contacten uit zijn studietijd konden achterhaald worden. Binnen het kader van de familiekring is alleen het contact met zijn neef Carel van Gelder expliciet bekend, met de overigen uit zijn familiekring kan dat slechts verondersteld worden. Dat geldt niet alleen voor familieleden in Friesland, maar ook voor die in Delft en Rotterdam, die elkaar zeker gekend hebben. Die zullen ook David junior hebben gekend, alleen daarover is verder niets bekend. Zo blijft David van Goorle nog steeds een eenzame mysterieuze figuur, wat nog versterkt wordt door de onduidelijke noodzaak van 'Brieven van Legitimatie'.

78 Ernestus Harinxma á Donia, *Morendum est Omnibus, Een Kerck-Calendar ofte Dootboek*.
79 TL 344-672; Remonstrantie en Debath van Douwe Harinxma in het proces tegen Bauck van Martena, weduwe Jovius van Harinxma.

En toch hebben wij in dit artikel nieuwe biografische gegevens op tafel kunnen leggen. Zo bleek dat Abraham en David van Goorle niet, zoals eerder verondersteld, uit Antwerpen waren gevlucht naar aanleiding van de geloofsvervolging, maar hebben zij zich na de Pacificatie van Gent in dienst gesteld van Willem van Oranje als financieel deskundigen.⁸⁰

Beiden hadden een befaamde watergeus als schoonvader. Voor Abraham was dat Jan Paterson, afkomstig uit Veere en voor David senior was dat Doecke van Martena. Beiden kregen hun aanstelling van Willem van Oranje. David senior speelde een rol in de Keulse oorlog, waar hij Adolph Graaf van Nieuwenaar Meurs heeft leren kennen en hem, begin 1586, gevolgd is naar de Nederlanden. Abraham had een belangrijke rol als controleur en boekhouder van de Landraad en diens opvolger. Zo moest hij o.a. de rekeningen van Philips van Hohenlohe controleren, die legeraanvoerder was, voordat Maurits op het tapijt kwam.

Voorts hebben we gezien dat David van Goorle senior en Swob van Martena in de Hofkapel op het Binnenhof te Den Haag getrouwd zijn, waarschijnlijk eind 1590. En ook dat de 'Brieven van Legitimatie' voor David junior mogelijk noodzakelijk waren om in aanmerking te komen voor de Martena-nalatenschap, omdat zijn ouders naar het schijnt geen officiële documenten van hun huwelijk konden overleggen.

De onduidelijkheid rond de locatie waar David junior zijn inscriptie in het album amicorum van Engelbertus Aegidius heeft geschreven, kon niet definitief worden opgelost. Op grond van achterhaalde gegevens, heeft een locatie in Friesland echter de voorkeur.

Geraadpleegde archieven, bronnen en afkortingen

- *Historisch Centrum Leeuwarden (HCL)*:
Familiearchief Martena toeg. 178.
- *Tresoar Leeuwarden (TL)*:
Familiearchief Van Eysinga-Vegilin van Claerbergen toeg. 323
Verzameling Fries Genootschap toeg. 344
Nedergerecht Franeker toeg. 13-13

80 Jaeger, *Historische studiën*, p.7, aldaar nt 2, was van mening dat de broers in 1570 reeds in Utrecht waren. Dit berust echter op een onjuiste interpretatie van de aantekening in het Diarium van Buchellius. Het daar omschreven feit vond plaats op 2 oktober 1590; Zie akte nr. 420 in: K.N. Korteweg, *Oud-Vaderlandschen Rechtsbronnen, Rechtsbronnen van Woudrichem en het Land van Altena*, tweede stuk (Utrecht 1948).

- *Utrechts Archief (UA)*:
Trouwboek NH 1590-1595; 1600-1615; toeg. 711
Notarissen stad Utrecht toeg. 34-4, Protocollen Jacob van Herwaarden
- *Zeeuws Archief, Middelburg (ZAM)*
Rekenkamer van Zeeland, rekenkamer B, Baljuw van de Wateren;
Jan Paterson 1574-1579
- *Felix Archief, Antwerpen (FAA)*
Inventaris Processen, Stedelijke rechtbanken. 1579
Schepenbrieven: SR#245, 28 mrt 1552; SR#360, 5 mrt 1580; SR#541,
17oct. 1620
- *Gelders Archief, Arnhem (GAA)*:
Verslagen vergadering kerkenraad/classis/provinciale synode, toegan-
gen. 2179/0338/0336
- *Gemeentearchief Rotterdam (GAR)*
Oud Notarieel Archief (toeg. 18)
Weeskamerarchief (toeg. 16)
Doop, Trouw, Begrafenis DTB (toeg 1.02)
- *Nationaal Archief's-Gravenhage (NAG)*
- *Gemeentearchief Den Haag (GAH)*
Notarieel archief toeg. 0372-01
- *Universiteitsbibliotheek Leiden (UBL)*
- *Internet*:
Voor de Resoluties Staten Generaal 1576-1630 is gebruik gemaakt van
de digitale versie, met verwijzing naar Deelnummer, jaartal en pag.nr
(hierna RSG), beschikbaar op website:
www.historici.nl/onderzoek/Projecten/BesluitenStaten-Generaal1576-1630
Voor informatie over de boekenveiling van Auletius, juni 1606, is
onder meer gebruik gemaakt van de website van M.H.M. Engels:
www.home.wanadoo.nl/mpaginae/
Ook het Dootboek 'Ernestus Harinxma á Donia; *Morendum est Omni-
bus, Een Kerck-Calender ofte Dootboek; A0 1613*' is op die website te vinden:
www.home.wanadoo.nl/m.bourgonjen/EHVD/kerckcalender.htm

